

Katsauksia

Timo Kopomaa

Talokohtaiset väestönsuojat

Tapaustudkimus ja pohdintaa tilojen päivityksestä

Tässä katsauksessa pohditaan riskitietoisuuden ja asumismuodon yhteyttä väestönsuojien merkitykseen tiivistyvässä kaupungissa ja erityisesti eräässä lähiössä, Helsingin Maunulassa. Suojien koettua tarpeellisuutta, niihin kytkettyä turvallisuushaikuista sekä suojien käyttöä ja kehittämissuostoa on selvitetty pilottiluonteisesti laadullisen kyselyn ja asiantuntijahaastatteluaineiston sekä ammattikirjoittelun pohjalta (Kopomaa 2010). Tutkimuksen taustalla on laaja kysymys kaupungin puolustustehtävästä ja kaupungin puolustamisesta (Kopomaa 2005). Tarkastelen väestönsuojia toisaalta puolustautuvan kaupungin suojan paikoina, toisaalta suurimpina talokohtaisina yhteistiloina ja mahdollisina asukastiloina. Toivon, että havainnot osaltaan innostavat keskusteluun siitä, kuinka ja missä määrin on mahdollista varautua hankalimpien riskien varalta. Samalla tuotan uutta tietoa siitä, miten edistää asukkaiden hyvinvointia.

Tutkimukseen haastateltiin viittä pelastusalan asiantuntijaa kesä-syyskuussa 2009. Puhelinhaastatteluin ja sähköpostikyselyllä otettiin kesä-heinäkuussa 2009 yhteyttä maunulalaisiin taloyhtiöihin, joita oli listattuna yhteensä 41. Vastaukset saatiin 18 taloyhtiön edustajalta. He olivat joko taloyhtiön hallitusten puheenjohtajia, hallituksen jäseniä tai isännöitsijöitä. Maunulan kotisivujen MAP II -tiedostosta ilmeni kunkin taloyhtiön nimi ja osoite, yhteyshenkilön sukupuoli ja tehtävä taloyhtiössä. Maunulassa ja sen lähipiirissä, Pakilassa ja Oulunkylässä käytiin havainnoimassa kymmenkunta erillistä kerrostaloväestönsuojaa. Tutkimus oli osa ympäristöministeriön ja Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n rahoittamaa lähiöhanketta *Leppoisa lähiö*.

Kiinnostusta väestönsuojien kehittämiseen voi pitää paitsi kaupunkikehitykseen liittyvänä aktiviteettinä, myös teollisen riskiyhteiskunnan

oireena. Hyvinvoinnin tuottamis- ja jakamispolitiikan rinnalle on syntynyt teollisen kehityksen sivuvaikutusten jakopolitiikka (Beck 1992). Myös asiantuntijatiedon merkitys on korostunut elämänpoliittisilla markkinoilla. Ihmiset on pakotettu ottamaan vastuun omista valinnoistaan (Giddens 1991), ja siksi he joutuvat ja haluavatkin tukeutua neuvoihin ja apuun esimerkiksi varautuessaan asuinaluekohtaisiin uhkiin, vaaroihin ja kriiseihin.

Riskitietoisuus ja tiivistyvän kaupungin väestönsuojat

Riskiyhteiskunnan keskeisenä teoreettikona pidetään saksalaista sosiologia Ulrich Beckiä, joka on yhdessä englantilaisen Anthony Giddensin kanssa rakentanut näkemyksiä modernin yhteiskunnan muutoksesta (Saastamoinen 2006: 143). He kirjoittavat aikakaudesta ja orientaatiosta, jota he nimitävät refleksiiviseksi moderniksi. Refleksiivisen modernin he ymmärtävät eräksi aikalaissiagnosiksi siitä, mihin tilaan länsimaiset yhteiskunnat ovat päätyneet modernin projektin myötä, teollistumisen aikakauden muuttua jälkiteolliseksi informaation ajaksi ja kansallisvaltioiden luonteen muuttuessa globalisaatiokehityksen myötä. Refleksiivinen moderni on aikakaussiagnosi, jossa on hahmotettu ihmisten rationaalisuuteen perustuvaa tulevaisuusorientaatiota. Riskit ovat tulleet olemassaolomme ontologiseksi perustaksi.

Riskitietoisina pyritään aktiivisesti selviytymään vääjäämättömistä haasteista, joita saattavat olla asiantuntijatietoon nojaava ymmärrys talokohtaisten väestönsuojien tai asumisen kiinteämmin yhteydessä olevien julkisivuremonttien ja linjasaneerausten tarpeellisuudesta. Muutokset ympäristössä saattavat olla nopeita. Luottamusta arkeen

tuovat erilaiset asiantuntijajärjestelmät esimerkiksi vesiputkien saneerauksen, ydinvoimalaonnettomuuden, ilmastonmuutoksen tai sodan varalta. Usko tulevaisuuden ennakkointiin ja asiantuntijajärjestelmän toimivuuteen on jakanut tutkijoiden näkemyksiä skeptisistä toiveikkaisiin.

Odotuksemme ja toimintamme arjessa liittyvät usein verkostoitumiseen, uuteen yhteisöllisyyteen ja paikallisen identiteetin uudelleen arvostamiseen (Saastamoinen 2006: 165). Nämä ovat esillä myös pohdittaessa väestönsuojien merkitystä hyvinvoinnin, asumisen laadun ja kaupunkipolitiikan näkökulmasta. Kaupunki uudistustyöhön liittyvät prosessit, joissa olemassa olevia rakennuksia kunnostetaan ja tiloja kierrätetään uusilla käyttömuodoilla. Tiivistyvässä kaupungissa hyödynnetään olemassa olevaa infrastruktuuria. Naapurisuuden ja yhteisöllisyyden kannalta väestönsuojat ovat asumisen laajentumatilana merkittävä tutkimuskohde. Nykyinen kaupunkisuunnittelu edellyttää myös asukkaiden aktiivista osallisuutta paikallisissa kehityshankkeissa (esim. Hall & Pfeiffer 2000).

Kerrostalojen väestönsuojat ovat yhteisesti kulutettu hyödyke. Suojien tarjoama yhteys yksilön selviytyjyyteen eli survivalismi on tässä kollektiivista (Furedi 2004: 127–142; Saastamoinen 2006: 161). Väestönsuojien normaalikäyttö poikkeaa siitä, mihin ne tosiasiallisesti on suunniteltu. Tyypillisesti suojat toimivat asukkaiden omina arkisina varastokomeroina tai tavaran säilytyspaikkoina. Yhteisessä hyötykäytössä tiloista löytyy esimerkiksi ulkoiluvälineitä, pihatyökaluja, väestönsuojavälineistöä, mutta myös rojuksi luokiteltavaa tavaraa. Suojahuoneet ovat paikoin toimineet harraste- ja kokoontumistiloina. Kerrostaloissa ne ovat usein asukkaiden laajin yhteinen sisätila.

Asukkaiden puolustamisella on oma väestönsuojellinen historiansa ja perinteensä, joka lähtee ilmavaarasta ja siihen varautumisesta. Taustalla ovat ilmahyökkäyksistä saadut kokemukset tiiviiltä kaupunkikeskustan alueelta. Suojautumisen malli siirrettiin kehitettynä ja standardisoituna kaupungin ulkopuoliselle lähiövyöhykkeelle. Sotien jälkeen rakennetuissa lähiöissä on yleisiä ja talokohtaisia väestönsuojia. Suojat viestivät, että kansakunta ja sen asukkaat ovat varautuneet ulkopuolisten mahdollisen ei-toivotun tunkeutumisen varalle.

Lähiössä

Maunulan kaupunginosa Helsingissä oli selviytystävän kannalta kiinnostava kohde, koska kyseisen lähiön rakennuskannassa on ajallisia kerrostumia, jotka näkyvät myös väestönsuojien

suunnittelussa ja varustelussa. Lisäksi juuri 1950- ja 1960-lukujen vaihteen talojen suojatilojen kehittämiseksi on todennäköisesti enemmän mahdollisuuksia laajentaa tilojen käyttömuotoja kuin myöhempien vuosikymmenten taloissa, joissa väestönsuojatilat ovat asukkaiden kellarikoppeina. Neljäsosalla maunulalaisista taloyhtiöistä ei ollut omaa väestönsuojaa. Lähellä yleistä suojaa olevat taloryhmät kuuluvat yhteissuojaperiaatteen mukaisesti kalliosuojan potentiaalisten käyttäjien piiriin. Niin kutsutun tilkkutäkki-mallin mukaan suursuoja voi palvella myös pientaloja (*Väestönsuojelu*-lehti 1986: 2, 4).

Lähiökaupunginosista, joiden imagoon voidaan liittää modernin rationaalisen arkkitehtuurin ihanteet, kuten edistyksellisyys, järjestäytyneisyys ja optimismi, löytyvät väestönsuojat asukkaiden turvallisuuden vakuutuksena. Suojat ovat eräänlainen pienen puolueettoman maan henkivakuutus. Taustalla on ajatus, että valtion voima riippuu organisoidusta kokonaisenergiasta, jota edustaa väestömäärä. Samalla tavoitteena on tietenkin ollut mahdollisen inhimillisen kärsimyksen estäminen ja vähentäminen. Helsingistä, pääkaupungista löytyy suojapaikka noin puolelle miljoonalle kaupunkilaiselle. Suomessa on suojapaikkoja 3,5 miljoonalle ihmiselle (vuonna 2006). Yhtä henkilöä kohden on suojatilaa käytettävissä hieman alle neliometri. Laskennallisesti tarjolla olevat väestönsuojat ovat koko väestömäärään suhteutettuna olleet maailman huippuluokkaa (Knuutila 1990).

Sotien jälkeen käytettiin suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa perusteluna ilmapuolustuksellisille tavoitteille aiempaa monimuotoisempaa ja luonnonmukaisempaa yhdyskuntarakentamista ja jopa maisemasuojelua. Otto-Iivari Meurman (1947) totesi asemakaavoituksen opettajana sotien jälkeen, että onärkevää jakaa kaupunki asumasoluihin ja -lähiöihin, sillä tämä lisää paloturvallisuutta. Tällöin hän rinnasti palosuojelun ja ilmapuolustuksen. Meurman viittasi omassa työssään tutkimuksiin, joissa umpikortteleihin perustuva rakentaminen oli osoitettu sangen haitalliseksi. Hän esitti, että olisi siirryttävä yleisesti toisistaan erillään olevien rakennusten käyttöön. Tämä tavoite konkretisoitui lähiörakentamisessa.

Väestönsuojia alettiin rakennuttaa systemaattisesti vasta toisen maailmansodan jälkeen viisikymmentäluvun puolivälissä. Rakentamisvelvollisuus koski uusia rakennuksia. (Väestönsuojelusäätiö 1977.) Periaate on ollut Suomessa se, että kiinteistön rakentaja on rakentanut ja maksanut myös väestönsuojan – valtio ei ole ryhtynyt maksamieheksi. Nyttemmin muissa Pohjoismaissa on radikaalis-

ti supistettu väestönsuojien rakentamista: toisaalta on arvioitu, että sotilaallinen uhka on vähentynyt, toisaalta nykyisten suojapaikkojen määrä on nähty riittäväksi.

Maamme nykyinen väestönsuojakanta syntyi pääosin lähiörakentamisen huippuvuosina. Suojapaikkoja on Suomessa rakennettu eniten vuosina 1963–1982 (noin 85 000 suojapaikkaa/vuosi; Väestönsuojelujaosto 2009). Tänä aikakautena ovat syntyneet myös useimmat lähiöt. Suomen rakennuskanta on nuorta, ja se sijoittuu kaupunkeihin. Kaasunsuojelun ja alkuun teollisuuslaitosten suojelujärjestelyjen kautta oli 1920- ja 1930-luvuilta edetty asutuskeskusten väestönsuojeluun (Väestönsuojelusäätiö 1977).

Sisäasiainministeriön toteuttaman väestönsuojien kuntokartoituksen yhteydessä (2004) ilmeni, että ennen vuotta 1963 rakennetut suojat olivat keskimäärin heikossa tai suojakäyttöön soveltumattomassa kunnossa. Myöhemmin rakennetut suojat olivat joko tyydyttävässä tai hyvässä kunnossa, kunnan kannalta merkittäväksi rajapyykiksi asetui vuosi 1971. Tämän vuoden jälkeen määräysten mukaisesti rakennetut väestönsuojat olivat tekniikaltaan sellaisessa kunnossa, että ne vastaavat pääosin nykyisiä uhkakuvia. (Väestönsuojelujaosto 2009.)

Suojautumisen tilat ovat ”hiljaisesti läsnä” ja ilmentävät samalla suurvaaran mahdollisuutta, sitä, mitä tulee pelätä. Talokohtainen väestönsuojelu varautumisena ja taloudellisia panostuksia edellyttävänä kehittämishankkeena on jäänyt useimmissa taloyhtiöissä sivurooliin. Suhtautuminen ylipäättään väestönsuojiiin on ollut pitkälti passiivista ja keskustelematonta. Julkisissa puheenvuoroissa on viime vuosina kuitenkin ollut esillä kaksi vastakaista näkemystä: yhtäältä on pohdittu kriittisesti väestönsuojien tarpeellisuutta, toisaalta on edellytetty niiden kunnostusta ja varustelun ajanmukaisuutta (Lassila & Tikanoja Oyj 2008; Suomen kiinteistöliitto 2008). Tiloilla on perinteisesti ollut kaksoisfunktio, ne ovat toimineet sekä varastona että potentiaalisena suojana. Yhteiskunnan kannalta kiinnostus on painottunut suojien rooliin onnettomuuksien vaikutusten vähentämisessä.

Onnettomuus- ja vaaratilanteissa voidaan tarvittaessa suojautua väestönsuojiiin tai asuntojen sisätiloihin. Suojan tulee antaa turva paitsi säteilyltä, myös kaasuilta ja tavanomaisilta aseilta. Säteilyvaaratilanteessa voidaan suojautua joko hakeutumalla rakennuksen suoja- ja sisätiloihin tai siirtymällä pois uhanalaiselta alueelta. Täsmäaseet, pommit ja ohjukset tekevät yhä suojien rakentamisen aiheelliseksi; samasta syystä on nähty, että väestön

evakuoinnit ovat kriisitilanteissa tarpeen. Kaupunkiväestö on pyritty kaikissa tilanteissa suojaamaan ensisijassa siellä, missä he ovat eli kaupunkiasujat kaupungeissa. Evakuointi kaupungista poistumisen merkityksessä on näin yhä toissijainen toimintastrategia.

Yhteiskuntaa voivat uhata myös niin sanotun epäsymmetrisen sodankäynnin muodot eli informatio- ja verkkosodankäynti, joilla voidaan pyrkiä esimerkiksi tietoliikennejärjestelmien häirintään ja lamauttamiseen, kansalaisten yleiseen mielialaan ja mielipiteeseen vaikuttamiseen sekä estämään kansalaisten varottaminen. Tällä ei näyttäisi olevan suoraa yhteyttä erityisesti lähiökaupunginosiin turvallisina tai turvattomina asuinympäristöinä.

Suojien käytöstä Maunulassa ja muualla

Tutkimukseen osallistuneista taloyhtiöiden edustajista puolet arveli olemassa olevat suojatilat kehittämiskelpoisiksi ja puolet vastajista arvioi, että tähän ei ole mahdollisuuksia. Toisaalta suoja saattoi olla jo maksimaalisessa käytössä, toisaalta saatettiin vedota suojafunktioon, mikä oikeutti kevyemmän käyttöasteen, koska tila piti pystyä tyhjentämään lyhyellä aikataululla. Näin käyttöönottovalmius saattoi legitimoida sen, että tiloja ei tarvinnut kehittää asukasystävällisemmiksi.

Käyttö- tai joissain tapauksissa ”täyttöaste” oli suojatiloissa taloyhtiöiden edustajien arvioimana keskimäärin 75 prosentin luokkaa. Enimmäkseen suojat olivat näin melko pitkälti hyötykäytössä. Satunnaista asukasysteistoimintaa tiloissa edustivat esimerkiksi taloyhtiön vuosikokoukset tai yhtiökokoukset. Suojatilan normaaliolojen käytön taloyhtiö ja asukkaat voivat aina itse päättää ja suunnitella.

Yleisten kallioon sijoitettujen väestönsuojien normaalikäyttömahdollisuudet on saatettu huomioida laajasti. Suojatilojen uumenista voi löytyä uimahalli, hiihtoputki, kiipeilyseinä tai curling-rata. Eri hallintokunnat ovat voineet yhdessä pohtia laajojen kaupunginosakohtaisten yhteisväestönsuojien normaaliolojen käyttöä. Isojen alueellisten väestönsuojien rauhan ajan käytössä ja sitä myöten suojien vapaa-ajankäyttötoteutuksessa ovat olleet esillä tehokkuus ja asukaslähtöisyys. Yleisessä suojassa on saattanut olla vielä varsin monipuolisesti esimerkiksi judotamatit, juoksu-, jousiammunta-, ampuma- tai mikroautorata, kerho- ja askartelutilat, ehkä saunasasto. Vapaa-ajan käytössä suojissa on korjattu moottoriypöriä, tehty puu- ja metallitöitä, pelattu pöytätennistä tai ajettu kilpaa pienoissähköautoilla. Edelleen yleishyödylli-

siä käyttötarkoituksia oli Väestönsuojelu-lehdessä (1940–1991) mainittu pysäköintitilat, suurvarastot, keilahalli ja jopa bunkkeriteatteri ja yökerho.

Maunulan alueen yhteissuojan normaaliajan käyttötarkoitusta muutettiin 1980-luvun puolivälissä varastosta monitoimiseksi harrastustilaksi. Yhteissuojia järjestettäessä odotettiin selkeästi, että tila palvelisi myös jotain muuta tehtävää kuin toimisi vain varastona. Kehittyneempiä käyttömuotoja olivat tyypillisesti toiminta liikuntatilana tai kaupungin keskustassa parkkihallina.

Yhteissuojien rauhanajan merkittävin käyttömuoto oli kuitenkin vielä 1970-luvulla varastokäyttö (*Väestönsuojelu*-lehti 1986: 2, 4). Tällaiseen käyttöön saattoi liittyä ongelmana paitsi toiminnallisuuden puuttuminen, myös tulkinta siitä, että suojan normaalikäyttö olisi paikallinen ympäristöhaitta. Esimerkkinä tästä on tieto Helsingin Marjaniemestä 1970-luvulta, jossa ensimmäiseksi yhteissuojan normaaliksi käyttömuodoksi kaavailtu varastokäyttö herätti vastustusta. Asukkaat toivat ponnekkaisesti esiin, ettei heidän omakotialueensa kaduille tule mitään lastausliikennettä. Nimby-liike onnistuikin pysäyttämään hankkeen. Marjanie-men kaupunginosa on kunnostautunut myöhemminkin nimby-liikkeen toimintakenttänä. Siitä tuli tapausesimerkki sosiaalialan laitoksia vastaan suunnatusta nimbylyystä, kun asukkaat nousivat vuosituhaten vaihteessa kansanliikkeen tavoin vastustamaan kehitysvammaisten asuntoloita alueelleen (Kuparinen 2008).

Varautunut kaupunki

Kaupunkisuunnittelussa on saatettu huomioida sodan varalle rakennettavat puolustuslinjat, mutta arkisemmin on pyritty suunnittelemaan turvallista ympäristöä, varakulkureittejä, kestäviä rakenteita, väestönsuojia ja muita suojautumistiloja (Kopomaa 2005). Nykyajattelun mukaan suojatila tulisi sijaita enintään 250 metrin etäisyydellä asujista. Kaupungin maanalaiset käytävät ja luolat toimivat luontevasti tarvittaessa vetäytymisen paikkoina turvaa etsiville kaupungissa asuville ja siellä liikkuville kansalaisille. Maanalaisten kalliotilojen määrän kasvaessa talokohtaisten tilojen tarve vähenee ainakin näiden lähialueilla. Kalliosuojat ovat kaupunkien historian mittakaavassa ikuisia, niiden ei tiedetä tuhoutuneen. Suomalainen peruskallio on vielä laadultaan erittäin kestävä. Kalliosuojien linkaari on näin useita satoja vuosia, teräsbetonsuojien kestäessä vähintään sata vuotta. Helsingissä maanpinnan alaisille tiloille on poikkeuksellisesti laadittu maanalainen kaava. Siellä on runsaasti

maanalaista rakentamista, keskustatunneleita, metroasemia ja parkkiluolia, joita on suosittu maan korkean hinnan vuoksi.

Asiantuntijahaastattelussa tuli kiinnostavasti esiin, että väestönsuojien suunnitteluun vaikutti ratkaisevasti 1960-luvulla ydinaseiden kehitys ja radioaktiivisten laskeumien uhka. Ydinvoimaloiden rakentaminen Suomeen 1970-luvulla vahvisti säteilyn merkitystä uhkana. Tarve suojata väestöä vaarallisten aineiden aiheuttamilta onnettomuuksilta ajoittuu 1980-luvulle ja 1990-luvun alkuun. Vuonna 1983 parlamentaarinen väestönsuojelukomitea esitti, että suojia rakennettaisiin koko maahan. Uhkia olivat ydinsotaan liittyvä radioaktiivinen laskeuma sekä harhautuneet ohjukset. Väestönsuojelulakia muutettiin vuonna 1990, ja koko Suomi tuli suojien rakentamisen piiriin. Voimassa olevan pelastuslain mukaan uudisrakentamisen yhteydessä väestönsuoja on rakennettava sellaisen rakennuksen yhteyteen, jonka kerrosala on vähintään 600 neliötä. Eräissä tapauksissa tätä määräystä on saatettu kiertää rakentamalla hitusen alle tämän kokoisia asuintaloja.

Asumismuoto on määritellyt suojan tarvetta. Esimerkiksi lähiöasukasryhmien keskuudessa asukkaat ovat keskenään eri asemassa, mitä tulee heidän mahdollisuuksiinsa hakeutua suojaan poikkeusoloissa. Pientaloissa asukkaat vastaavat itse suojoitoimista, sillä omakotiasukkailta ei rakentamismääräyksissä ole edellytetty talokohtaisia suojia. Pientaloalue saattaa sijaita vielä etäällä yleisistä kalliosuojista.

Rajatulla kerrostaloalueella on asukkaita tiheimmässä kuin harvemmin asutulla vastaavan kokoisella maaseutumaisella alueella, ja tämä on ollut yhtenä perusteluna lähiöiden väestön suojelulle. Tietty ongelma liittyy siihen, että suojat on rakennettu sinne, minne asuinrakennukset ovat sijoittuneet. Suojia ei siten saada alueille, joilla ei asuta. Kaupunkiinkin voi jäädä katvealueita, joissa olisi tosiasiallisesti suojan tarvetta. Yleiset väestönsuojat korjaavat paikoin tilannetta, mutta nekin sijoittuvat pääosin kaupunkikeskustoihin.

Esikaupunkialueiden ja erityisesti niin kutsuttujen lähiöiden taantumattomuuden ja keskinäisen kilpailukyyn vahvistamisen kannalta on tuotu esiin, että kaupunginosat olisi voitava kekeä viihtyisiksi ja turvallisiksi – myös kuvitteellisissa poikkeusoloissa. Huoli turvallisuudesta ja moderni valvontateknologia kiinnittävät naapurustojen huomion kontrollin lisäämiseen. Lähiökulmakuntineen voisi joka tapauksessa muodostaa oman suojautumisen yksikkönsä. Tässä rajauksessa luonnollisesti syntyneillä sosiaalisilla verkostoil-

la ja asukastoiminnalla olisi merkittävä roolinsa. Lähiyhteisö ja paikalliset verkostot voivat toimia puskureina ulkoisille poikkeusoloille tai yhteisöä uhkaaville sosiaalisille shokeille. Tämä seikka on alan toimijoiden ja tutkijoiden tiedossa. Väestönsuojaan vetäytyvän väen odotetaan toimivan poikkeustilanteessa itsenäisesti. Yhteisö rakentuisi luontevasti suojan ympärille – ja vaaratilanteessa oletetusti sen sisälle.

Tilojen päivitys

Väestönsuojien toisin ymmärtämisen potentiaalia auttaa hahmottamaan maantieteilijä Doreen Massey (2008) ajatukset. Hän on korostanut, että paikan erityisyys muotoutuu aina tiettyjen sosiaalisten vuorovaikutusten samanaikaisesta rinnakkain asetumisesta sekä tämän kaiken tuottamista vaikutuksista. Hän viittaa ajatukseen muistamisesta ja sen poliittisuudesta. Hyödytön nostalgia, jossa halutaan palauttaa asiat sellaiseksi kuin ne joskus olivat, on erotettava senkaltaisesta muistamisesta, joka auttaa valaisemaan ja muuttamaan nykyhetkeä. Muistaminen voi tällöin toimia muutoksen moottorina.

Materiaalisten tuotteiden ja ympäristöjen rinnalla muotoillaan myös käyttäjiä (Lehtonen 2008: 71). Artefaktit, kuten väestönsuojat, vakauttavat käytäntöjä ja kietovat näin meidät olemassa olevaan niihin upotettujen kustannusten kautta. Suojatilat on kiedottu yhteen menneisyyden tarinan, maamme lähihistorian kanssa. Kun maantieteilijät ovat liittäneet paikan määrittelyyn käsitteitä, kuten pysähtyneisyys, nostalgia sekä ulkomaailmalta suojeleva turvallisuus (Massey 2008: 143–145), näyttäisivät nämä kuvaavan osuvasti yleisellä tasolla myös talokohtaisten väestönsuojien atmosfääriä.

Luova luokka -keskustelussa on todettu ihmisten suosivan yksilöllisyyttä, itseilmaisua ja suvaitsevaisuutta suhteessa erilaisuuteen (Florida 2005). Samalla on kiinnitetty huomiota luovan luokan edustajien uusiin tilatarpeisiin ja kiinnostuksiin. Heidän on uskottu hakeutuvan innostaviin ympäristöihin ja paikkoihin, jotka tarjoavat paitsi mahdollisuuksia ja mukavuuksia, myös moninaisuutta, jossa he voivat ilmaista itseään ja vahvistaa identiteettiään. Yritteliäällä kekseliäisyydellä ja jatkosuunnittelulla väestönsuojat olisi mahdollista tulkita lähiön loftiksi, viimeistelemättömäksi, mutta joustavasti käyttöön otettavaksi asumisen laajentumatilaksi. Tämä asettaisi haastetta myös asuntojen uustuotannon piirissä.

Talokohtaisten väestönsuojien suunnittelussa – mikäli niitä jatkossa rakennetaan – voitaisiin yleisten suojien tapaan määrittellä ennakkoon mo-

nitoimisten tilojen rauhanaikainen käyttö. Erilaisina palvelutiloina tai muussa hyötykäytössä väestönsuojat tuovat rakennuttajilleen takaisin niihin sijoitettuja varoja.

Väestönsuojien nykykäytöstä Sisäasianministeriö on ohjeistanut, että tiloja ei kannata pitää normaalioloissa käyttämättömänä. Talokohtaista suojaakin voitaisiin siis hyödyntää mitä moninaiimpiin tarkoituksiin, esimerkiksi kuntosalina, kerhotilana, bändiharjoitustilana, toimistona tai sosiaalitalana. Suojan normaali arkikäyttö voidaan kerrostalossa liittää yhdeksi selvitetäväksi kysymykseksi korjausremonttien yhteydessä. Aiempaa viihtyisämmiksi sisustetut suojat voisivat tarjota urbaanin kyläytymisen ajatusten mukaisesti mahdollisuuksien tilan (Lähteenoksa 2008). Siellä voisi olla kulttuuri- ja taideharrastustoimintaa. Tilat voisivat olla esimerkiksi kirjoittamisen tai hiljentymisen paikka. Suoja nimettynä yhteistilana voi toimia talokohtaisesti ”osallisuustilana”, ”leppoistamisen huoneena”, ”kulttuurihautomona” tai ”säilönä” (Kopomaa 2010: 21–22).

Toisen maailmansodan aikana ja välittömästi sen jälkeen maisemointi merkitsi kaavoituksessa ilmapuolustuksen näkökulmasta säännötöntä rakentamista tai luonnon suojaavan vaikutuksen suosimista. Nyt maisemointi voitaisiin liittää suojatilojen estetisointiin. Haasteena säilyy, että kerrostalojen vanhat väestönsuojat ovat melko pieniä ja matalia. Uuden suoja koskevan lainsäädännön myötä tilakoko saattaa kasvaa, kun pienimmiltä rakennuskohteilta ei suojatiloja edellytetäisi. Normaalikäyttö, jolla väestönsuojien kohdalla viitataan muuhun kuin väestönsuojakäyttöön, helpottuisi väljemmissä tiloissa. Vastuu tilojen kehittämistehävästä voisi sopia luontevasti talon väestönsuoje-luvastaavalle eli suojelujohtajalle, jonka johtajuus kattaa aina normaaliolot. Julkisten kaupunkitilojen järjestelyissä leimaavaa on ollut tietty uusrentouden idea (Kopomaa 2008). Samaa näkemystä voitaisiin pyrkiä toteuttamaan talokohtaisten väestönsuojien suunnittelussa.

Saako asukas nykytilanteessa vain uhkakuvia vastineeksi sijoittaessaan varojaan väestönsuojan rakentamiseen tai sen ylläpitoon? Tosiasiana säilynee, että talokohtaisia väestönsuojia ei mielletä yhteistiloiksi, jotka voisivat olla asukkaiden aktiivikäytössä. Keskustelun avaaminen taloyhtiöissä ja laajemminkin kaupunkisuunnittelussa väestönsuojien käytön osalta saattaisi vaikuttaa siihen, että herätään myös muiden tyhjäkäytössä olevien tilojen, esimerkiksi ulkoiluvälinevarastojen, käytön tehostamiseen. Uusiin rakennuslupahakemuksiin voitaisiin tehdä alustavia, hyvin joustavia suunnit-

Taulukko 1. Neljä nimettyä lähiön kehittämismallia ja näiden suhde talokohtaisiin väestönsuojatiloihin.

Uusasumalähiö	Retrolähiö	Leppoistettu lähiökaupunginosa	Puolustettu lähiövyöhyke
Väestönsuojia ei rakenneta, säästyneet kustannukset käytetään esimerkiksi paikallista identiteettiä tukevaan lähiympäristötaiteseen tai esteettömyyden edistämiseen.	Olemassa olevia väestönsuojia pidetään kunnossa vähintään rakennusaikaisten uhkakuvien pohjalta.	Väestönsuojatiloille kehitetään uusia yhteisöllisyyttä ja asukastoimintaa tukevia käyttömuotoja.	Väestönsuojat kunnostetaan ja rakennetaan vastaamaan tunnustettuja, muuttuvia vaaroja.

telmia suojien rauhanaikaisista käyttömuodoista ja -mahdollisuuksista. Nyt tilapäisissä käyttötavoissa (Lehtovuori *et al.* 2003) on ollut odottavaa käyttöä, vakiintuvaa ja pysyväksi muotoutunutta.

Entä millaisten lähiöiden kehittämismallien pohjalta suojatiloja voitaisiin muokata? Väestönsuojien kehittämistä voidaan tarkastella ainakin neljästä erilaisesta lähiöstrategiasta käsin (taulukko 1; Kopomaa 2010: 19–20), jotka ovat *uusasumalähiö*, *retrolähiö*, *leppoistettu lähiökaupunginosa* ja *puolustettu lähiövyöhyke*. Kuhunkin näistä voidaan liittää omanlaisensa näkemys väestönsuojien käytöstä, kunnossapidosta ja varustelusta.

Jos väestönsuojia ei rakennettaisi uustuotannon yhteydessä, säästyneet kustannukset olisivat käytettävissä esimerkiksi paikallista identiteettiä vahvistavaan lähiympäristötaiteseen tai esteettömyyden edistämiseen. Näkemys siitä, että talokohtaisia väestönsuojia ei enää tarvita, voi sisältyä kehittämissstrategiaan, jota voimme kuvata *uuslähiöistämisenä*. Tässä kaupunkipoliittisessa ja -suunnittelullisessa painotuksessa ideana olisi, että uutta rakentamalla on mahdollista kehittää nykyisiä esikaupunkialueita. Uuden asumalähiön rakennuskanta voi olla pientalovaltaista ja kerrostalot siellä poikkeus. Tästäkin syystä asuinratkaisuilta ei edellytettäisi omia väestönsuojia. Uusasumalähiössä huolehdittaisiin liikenneyhteyksistä ja sähköisestä tiedon kulusta mahdollisen poikkeustilanteenkin varalta. Alueen asukkaille tiedotettaisiin evakuoinnin suunnitellut paikalliset suuntaviivat ja koordinaatit. Ohjeistus tämän mallin suuntaisesti toteutuisi siis nykyistä lievemmin talokohtaisiin suojatila- ja varautumisvelvoittein.

Valmiiksi rakennetussa ympäristössä olemassa olevia väestönsuojia voidaan pitää kunnossa, joka vastaa vähintäänkin rakennusaikaisia uhkakuvia. Lähiöiden syntyhistoriaan palaten huomataan, että niissä on tiivistynyt ajatus yhteiskunnan ja perheiden menestyksestä. Lähiön kehittäminen puolen vuosisadankin takaisten perinteiden mukaisesti merkitsisi eräänlaisen *retrolähiö*-idean suosimista; menneisyys vaikuttaa merkittävämmältä kuin ny-

kyisyys. Olemassa olevia lähiöitä voidaan kunnostaa ja vaalia, ehkä hieman nostalgisesti, sellaisina kuin ne ovat parhaassa muodossaan olleet. Väestönsuojien osalta tämä suuntautuminen merkitsisi, että suojatiloista on pidettävä huolta ja että ne voidaan haluttaessa kunnostaa ajanmukaisiksi.

Kerrostaloissa väestönsuojatilojen käyttöä olisi mahdollista tehostaa ja kehittää niille aivan uusia yhteisöllisyyttä ja asukastoimintaa tukevia käyttömuotoja. Tavoite olisi tällöin jalostaa suojatilojen arkikäyttöä etenkin yhteistiloina. Tätä toimintamallia vastaava lähiöideologia voidaan nimetä *lähiökaupunginosan leppoistamiseksi*. Alueella kiinnitettäisiin erityistä huomiota tiloihin, jotka voivat tukea paikallista identiteettiä ja kulttuuria ja samalla kaupunginosaan imagoa. Kestävän kehityksen täsmennetyt ideat pyrittäisiin huomioimaan lähiökaupunginosissa ympäristön, talouden ja sosiaalisen elämän yhteydessä.

Neljäs vaihtoehtoinen strategia ja malli tilojen järjestelyperiaatteena saattaisi olla, että väestönsuojat kunnostetaan ja rakennetaan vastaamaan tunnustettuja, muuttuvia vaaroja ja uhkakuvia. Väestönsuojien kehittäminen olisi näin lähiöuudistuksen keskiössä. Tämä painotus olisi esillä toimintamallissa, joka kantaisi nimitystä *puolustettu lähiövyöhyke*. Suojautumisen taustalla ovat kaupunkia uhkaavat globaalit vaarat. Väestönsuojien tehtävä on osaltaan tukea kaupungin poliittis-taloudellista asemaa sekä kansallisesti että suhteessa muihin maailman kaupunkeihin. Väestön suojaamisessa tehdään puolustetun esikaupunkivyöhykkeen strategiassa ainakin ikäryhmittäin selviä ryhmäkohtaisia eroja. Alle kouluikäisille, koululaisille, aikuisille, lemmikkieläinten omistajille, maahanmuuttajataustaisille, ikääntyneille, kaupungissa liikkuville tai siellä vieraileville, kaikille näille pyritään tarjoamaan omat suojautumiskeinonsa poikkeusolojen varalta.

Väestönsuojakysymyksen ratkaisu edellyttää aina muidenkin kuin vain teknisten ratkaisujen vaalimista. On oltava ymmärrystä suojelukulttuurista ja suojautumisen sosiaalisista vaikutuksista ja

muodoista, siinäkin tapauksessa, että ne ovat vaikeasti ennakoitavia ja hallittavia prosesseja. Uudet teknologiat ja tekniset ratkaisut saattavat hämärtää ihmisten ymmärrystä vaarojen alkuperästä ikään kuin ne eivät olisikaan ihmislähtöisiä, esimerkiksi asuinpaikan valinnan kautta, vaan kohtalon tai satuman synnyttämiä. Kun asukkaat hakevat hyötyjä lyhyellä aikavälillä, järjestelmistä vastaavat ja niitä ylläpitävät viranomaiset saattavat painottaa pidempää sykliä asuinympäristöjen kehittämistyössä ja suunnittelussa. Yksityiset asukkaat voivat suodattaa pois mielestään suuret globaalit mittakaavan riskit, kun esimerkiksi kansallinen Pelastustoimi saattaa tahollaan edellyttää suojautumistoimenpiteitä.

Asiantuntijoiden tehtäväksi tulisi kasvavankin epävarmuuden uhallla pystyä jakamaan kansalaisille tietoa päätöksentekoon vaikuttavista tekijöistä, esimerkiksi siitä, onko toteutetulle väestönsuojelulle olemassa vaihtoehtoja.

Lähteet

- Beck, Ulrich (1992). *Risk society. Towards a new modernity*. Sage, London.
- Florida, Richard (2005). *Luovan luokan esiinmarssi – miten se muuttaa työssäkäyntiä, vapaa-aikaa, yhteiskuntaa ja arkielämää*. Talentum, Helsinki.
- Furedi, Frank (2004). *Therapy culture. Cultivating vulnerability in an uncertain age*. Routledge, London.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and self-identity*. Polity Press, Buckingham.
- Hall, Peter & Pfeiffer, Ulrich (2000). *Urban future 21. A global agenda for twenty-first century cities*. Spon Press, London.
- Knuutila, Jukka (1990). Helsingin väestön suojele. Väestönsuojelun taustaa, toimintaa ja tapahtumia 1927–1989. *Helsingin kaupungin julkaisuja* 40. Helsinki.
- Kopomaa, Timo (2005). Kriisioloihin varautunut kaupunki. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2005:2, 6–26.
- Kopomaa, Timo (2008). *Leppoistamisen tekniikat*. Into Kustannus, Helsinki.
- Kopomaa, Timo (2010). Väestönsuojat lähiössä. *Kuluttajatutkimuskeskus, Työselosteita ja esitelmiä* 123. 10.4.2010, http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/5445/2010_123_tyoseloste_vaestonsuojat.pdf
- Kuparinen, Riitta (2008). NIMBY-ilmiö 'tapaus Marjanien' valossa. Teoksessa Kopomaa, Timo, Peltonen, Lasse & Litmanen, Tapio (toim.) *Ei meidän pihallemme. Paikalliset kiistat tilasta*. Gaudeamus, Helsinki, 56–94.
- Lassila & Tikanoja Oyj (2008). *Väestösuojien kunnossa puutteita monissa kiinteistöissä*. 26.11.2008, http://www.lassila-tikanoja.fi/fi/media/aineistot/artikkelit/Sivut/Vaestonsuojien_kunnossa_puutteita_monissa_kiinteistoissa.aspx
- Lehtonen, Turo-Kimmo (2008). *Aineellinen yhteisö*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Lehtovuori, Panu, Hentilä, Helka-Liisa & Bengs, Christer (2003). Temporary uses – the forgotten resource of urban planning. *Publications in the Centre for Urban and Regional Studies* C 58. Helsinki University of Technology, Espoo.
- Lähteenoksa, Meri (2008). *Vias arki. Opas yhteisöllisyyteen*. Into Kustannus, Helsinki.
- Massey, Doreen (2008). *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.
- Meurman, Otto-I. (1947). *Asemakaavaoppi*. Otava, Helsinki.
- Saastamoinen, Mikko (2006). Yksilö, riskitietoisuus ja psykokulttuuri. Teoksessa Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (toim.) *Minuus ja identiteetti*. Tampereen yliopistopaino, Tampere, 138–169.
- Suomen kiinteistöliitto (2008). *Väestönsuojista aiheutuu eniten tarpeettomia rakennuskustannuksia*. 1.7.2008, <http://kiinteistoliitto.fi/5218.html>
- Väestönsuojelujaosto (2009). *Väestönsuojelujaoston ehdotukset työryhmälle Pelastuslakia ja asetusta koskeviksi muutoksiksi*. SM108:00/2008, Pelastuslain uudistamishanke, 31.3.2009, Helsinki.
- Väestönsuojelu*-lehti, vuosikerrat 1940–1991.
- Väestönsuojelusäätö (1977). *50 vuotta väestönsuojelutyötä. Suomen väestönsuojelujärjestö 1927–1977*. Helsingin Liikekirjapaino, Helsinki.